

Câteva elemente de utilizare a CZU pentru cartea veche și rară

IOANA DRAGOTĂ
Biblioteca Județeană „Petre Dulfu”
Baia Mare

Abstract

*A Few Elements for Using the Universal Decimal Classification
for Old and Rare Books*

The cataloging of old and rare books is one of the top activities in a library. This action demands solid librarianship knowledge, as well as good knowledge of the history of books and printing, abilities to decipher and interpret notes, paleography, notions of conservation and also probity and judgement. Therefore, it takes time to shape a specialized librarian. The activity of such a librarian is somehow similar to scientific research.

This activity requires much attention and accuracy, the description must give as many details as possible, so there is also a list of useful tools which a librarian can and should use when cataloging old or rare books.

Keywords: *Universal decimal classification, old books, rare books, cataloging, specialized librarian.*

Catalogarea cărții vechi și rare, a cărții cu caracteristici bibliofile, reprezintă unul dintre punctele culminante ale activității de bibliotecă. Ea cere, pe lângă temeinice cunoștințe biblioteconomice, cunoștințe solide de istorie a cărții și a tiparului (editori și case de editură, tipografii, filigrane, legături de carte etc.), paleografie, cu abilități în descifrarea însemnărilor manuscrise, conservare și multe, multe altele, alături de probitate și discernământ.

În aceste condiții, formarea unui bibliotecar specializat cere mult timp, răbdare și studiu susținut. Nu întâmplător, unui specialist i se cer minim zece ani de experiență profesională pentru a accede la statutul de

expert, ca urmare a unui examen și a existenței unor dovezi care să certifice o activitate consistentă. De remarcat că procesul specializării este continuu, desfășurându-se neîntrerupt pe tot parcursul vieții profesionale. În acest domeniu fascinant, fiecare exemplar este unicat și cere o abordare particulară. Ca urmare firească, standardele de descriere sunt pe măsură, adică extrem de laborioase și complexe. Cine a lucrat cu cartea veche, de exemplu, știe prea bine că o descriere completă, la standarde, poate dura zile, săptămâni și luni în șir, până când toate întrebările primesc un răspuns (deziderat care nici nu poate fi întotdeauna atins). Mai mult, pentru fiecare exemplar în parte, trebuie parcurs hățişul nesfârșit de note care îi reliefează particularitățile: bibliofile, de conservare ș.a.

Date fiind toate acestea, sarcinile de catalogare ce revin, în cazul cărții curente, serviciilor de prelucrare au fost transferate și preluate, cu ne semnificative excepții, de cei care lucrează efectiv cu colecțiile speciale. Deveniți, prin forța împrejurărilor, mai mult cercetători decât bibliotecari, cei care lucrează cu cartea veche au câștigat o vizibilă înclinație spre abordarea cultural-istorică, munca lor concretizându-se în laborioase fișe de catalog, în valoroase și elegante cataloage tipărite în cazul colecțiilor semnificative, dar și în numeroase studii și lucrări de istorie culturală, care le covârșesc numeric și calitativ pe cele cu caracter biblioteconomic.

Cataloagele pe fișe sau în volum au fost realizate acolo unde au existat condiții și disponibilitate. Din păcate, din varii motive, există încă valoroase fonduri neprelucrate. CIMEC are, cu siguranță, o perspectivă mai clară asupra situației din teritoriu, dat fiind efortul îndelungat, atât de dificil de finalizat, al realizării catalogului colectiv al cărții vechi.

Informatizarea, care, în mod normal, ar trebui să ajute, a reușit prea puțin să penetreze zidul inexpugnabil al colecțiilor speciale, din motive de înțeles (până la un punct). În momentul de față, ea este privită mai degrabă ca o dificultate suplimentară, adăugată celor inerente domeniului. Deși există biblioteci care și-au constituit baze de date online pentru colecții speciale, pe ansamblu, acestea conțin o infimă parte din cărțile existente în biblioteci. Practic, cartea veche rămâne încă în afara ariei informatice. Speranțe destul de mari se pun în digitizare, față de care interesul este în creștere. Dar ea rezolvă probleme cum sunt accesibilitatea și conservarea,

fără a putea suplini beneficiile unui catalog electronic coerent și bine încheiat. Mai precis, și lucrările digitizate tot numai prin intermediul cataloagelor pot fi puse în evidență.

Toate aspectele evidențiate mai sus ating problema descrierii documentelor, care pare să capteze întreaga atenție a specialiștilor, astfel încât, pentru abordarea din punctul de vedere al clasificării, nu mai rămâne aproape nimic. Cum-necum, s-a împământenit ideea că, pentru cartea veche, de exemplu, clasificarea nu prezintă prea multă importanță. Un argument invocat este cel legat de faptul că aria tematică este restrânsă, lucru discutabil, de altfel, exemplul consacrat fiind cartea veche românească, preponderent religioasă. Alt argument ar fi că, pentru utilizatori, primează interesul pentru valoarea bibliofilă a documentelor și pentru locul ocupat în istoria culturală. Nu voi contrazice acum aceste lucruri, deși s-ar putea discuta mult pe marginea lor.

Se omite, însă, faptul că *CZU* nu oferă doar instrumente pentru încadrarea tematică, ci și instrumente utile pentru punerea în valoare a caracteristicilor extrinseci ale documentelor. E adevărat că și informatizarea creează oportunități pe care ar fi păcat să nu le folosim, dar problema nu se pune numai pentru cataloagele electronice, ci și pentru cataloagele tradiționale pe fișe. (Este elocventă o singură privire asupra cataloagelor alfabetice, comparativ cu cele sistematice, în privința dimensiunilor pe care le au).

În programele de bibliotecă există câmpuri pentru note și note exemplar, dar completarea lor aduce beneficii relativ modeste. Departe de mine a le nega importanța, dar, nefiind câmpuri de căutare, nu fac altceva decât să mute lectura integrală a fișei de pe suportul de hârtie pe ecranul monitorului și nu sunt apte să ofere răspunsuri la întrebările de genul: ce lucrări cu valoare bibliofilă deține biblioteca?, ce cărți cu ilustrații manuale există în colecții?, ce cărți cu legături speciale?, care sunt edițiile prime deținute?, ce lucrări cu autograful unui anumit autor deține biblioteca? etc.

Sesizând acest neajuns, bibliotecarii încearcă să-l suplinească prin completarea, improprie uneori, a câmpului vedetelor de subiect. La dispoziția celor care prelucrează cartea, manual sau informatizat, există însă un bun instrument, capabil să scoată în evidență caracteristicile

bibliofile, și anume *Subdiviziunile auxiliare speciale* din cadrul *Tabelei Id. Indici auxiliari comuni de formă*.¹

Iată câteva exemple: (0.021.6) *Format în miniatură*; (0.021.8) *Documente de formate speciale*; (0.027.6) *Ediție de lux. Ediție pentru bibliofilie*; (0.032) *Documente scrise de mână (autografe, copii holografe). Manuscrise. Documente ilustrate (desene, picturi)*; (0.044) *Ediții originale. Ediții princeps. Prima ediție*. Acești indici pot fi folosiți în combinație și pot, de asemenea, ocupa prima poziție în indicele CZU compus, permițând o grupare a lucrărilor în funcție de caracteristicile pe care aceștia le desemnează. Mențiunea este utilă pentru catalogul tradițional. În cazul catalogului electronic, o simplă căutare trunchiată oferă instantaneu lista lucrărilor cu aceste caracteristici.

Folosirea suplimentară a specificărilor alfabetiche directe A/Z (conform *Tabelei Ib. Specificarea subiectelor prin notații din afara surselor CZU. Secțiunea 2. Specificări alfabetiche directe*) în completarea acestor indici auxiliari speciali, pentru a particulariza autografele, însemnările manuscrise, mărcile de proprietate etc. oferă, de asemenea, o sursă de informații prețioase. Avantajele sunt foarte mari în privința regăsirii rapide și a grupării în diverse moduri a titlurilor deținute.

În lucrarea sa, *Clasificarea Zecimală Universală: ghid de utilizare*, I. C. McIlwaine spune, referindu-se la *Tabela Id. Indici auxiliari comuni de formă*: „Pe tot parcursul tablei sunt menționate trimiteri încrucișate către tabelele principale ale clasificării. Acestea sunt menționate cu scopul de a le a reaminti clasificatorilor că auxiliarul denotă forma în care este prezentat materialul, și nu lucrări despre acea formă. Formele, ca parte a subiectului, pot fi reprezentate în foarte mare măsură prin -028 din *Tabela Ik -02 Auxiliari comuni de proprietăți*,”² tabelă care, din păcate, nu figurează în ediția medie CZU, accesibilă.

Toate aceste lucruri nu sunt noi, ci doar mai puțin utilizate, de aceea am dorit să atrag atenția asupra lor, cu atât mai mult cu cât, inevitabil

¹ *Clasificarea Zecimală Universală*, vol. 1, București, Biblioteca Națională a României, 1997, p. 14-16.

² I. C. McIlwaine, *Clasificarea Zecimală Universală: ghid de utilizare*, traducere de Victoria Frâncu, București, Asociația Bibliotecarilor din Învățământ - România, 2006, p. 74.

cuprindere, în cele din urmă, a colecțiilor speciale în bazele de date accentuează și poate pune în valoare beneficiile utilizării mai rafinate a CZU.

Se desprinde ideea că bibliotecarul specializat în carte veche și rară este pus în situația de a adăuga multiplele sale abilități și pe acelea de clasificator și utilizator subtil al programelor de bibliotecă.

Bibliotecarul care trăiește între colecțiile speciale ale unei biblioteci aparține unei specii rare, la intersecția muncii de bibliotecar cu cea de cercetător. Însă, cu toate că depune o muncă de înaltă calificare, situația bibliotecarului specialist în carte veche și rară este oarecum ingrată. Indiferent câtă străduință va depune și câtă competență are, beneficiarii muncii lui (iar publicul colecțiilor speciale este la rândul lui... special) vor dori întotdeauna să vadă cu ochii lor exemplarul, legătura, însemnările, să verifice identificările, să verifice munca bibliotecarului într-un fel. Aici se vor face mai bine simțite beneficiile digitizării, fiecăruia revenindu-i misiunea de a scoate în evidență particularitățile exemplarelor deținute. Mai mult, vor putea fi sesizate și îndreptate posibilele eventuale erori de identificare.

Se schimbă misiunea bibliotecarului în noile condiții? S-ar putea el rezuma, într-un viitor utopic și îndepărtat, la *semnalarea* elementelor de interes? Puțin probabil. Dar dacă cercetătorii din afara bibliotecii lipsesc? (Și deja lipsesc...) Bibliotecarii sunt cei chemați să-și asume misiunea și responsabilitatea de a da imaginea integrală a patrimoniului național mobil tip carte (încă în mare măsură lipsit de vizibilitate), existent în biblioteci.